

## **Kurtuluş Savaşında Bektaşiler**

**Hülya Küçük,**

**Kitap Yayınevi, İstanbul, Haziran 2003, 422 Sayfa.**

*Mustafa Birol ÜLKER\**

Eser, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Hülya Küçük tarafından Leiden Üniversitesinde Prof .Dr. Erik Jan Zürcher danışmanlığında Doktora tezi olarak yapılan çalışmanın İngilizce olarak 2002 yılında Leiden’de Brill yayınevi tarafından yayımlanan baskısından, bazı ilave ve tashihlerle tercümedir.<sup>1</sup>

Kaynaklar hakkında bilgi içeren giriş kısmından sonra yer alan eserin birinci bölümünde Osmanlı’da Tasavvuf kültürü ve tarikatler ile Bektaşiliğin fonksiyonları hakkında temel ve kısa bilgiler verilmektedir. Bu bölümün araştırma mevzuuyla doğrudan ilişkili olmadığı ama sonraki bölümleri daha iyi anlamak için gerekli oldukları açıktır.

Çalışmanın en önemli bölümlerinden biri olan İkinci Bölümde Millî Mücadele hakkında kısa bilgiler verilmekte, Din, Millîyetçilik ve diğer faktörlerin Millî Mücadele’deki rolleri, Tarikatlerin 1918-1923 arasındaki durumları ve Millî mücadeledeki konumları ile Bektâşîliğin aynı dönemdeki faaliyetleri incelenmektedir. Bu bölümde Millî Mücadele için gerekli altyapının hazırlanması, Padişah, Millî Mücadelenin önderleri, İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasında aracılık rolü oynayan birçok güçlü Tarikat liderinin olduğu, Millî Mücadele kar-

---

\*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Müdür Yardımcısı.

<sup>1</sup> Hülya Küçük, *The Role of the Bektâshîs in Turkey’s National Struggle*, Leiden, Brill, 2002, pp. XXII+408.

şıtı olan Tarikat liderlerininse zayıf ve sayıca az olduğu izah edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm, kitabın asıl konusu olan Milli Mücadele’de Bektaşilerin rolleridir. Dördüncü Bölüm Milli Mücadeleden sonra tarikatlerin, özellikle Bektaşiliğin durum hakkında genel bilgileri, Beşinci bölüm ise çalışmada varılan sonuçları içermektedir. Bu bölümlerde yazar tarafından izah edilmeye çalışılan konular şöyle özetlenebilir: Mustafa Kemal’in, Millî Mücadele yılları sırasında kendi ideolojik yapısına uysun uymasın birçok grup ve nüfuzlu dinî liderin yardımını almak için onlara mektup yazmış veya ziyaret etmiş olduğu Millî Mücadele’nin çok iyi bilinen yönlerinden biridir. Zaten, o yılların nazik şartları içinde ülke içinde yaşayan hiçbir dinî veya etnik topluluğu, en başta Bektâşî ve Alevîleri, yok sayması mümkün değildi. Nitekim, onlara da mektup/telgraflar yazmış ve 23 Aralık 1919’da bütün Bektâşî ve Alevîlerin bağlı oldukları Hacı Bektaş’ı ziyaret etmişti. Ancak bu ziyaret ve mektuplaşmalar, günümüz bazı yazarlarınca, Mustafa Kemal ve Alevî/Bektâşîler arasında bir ideolojik birlik olarak algılanmıştır. Oysa, belli bir grubun topluca desteği veya karşıtlığı söz konusu olmamakla beraber, hemen bütün tarikatlar Millî Mücadele’yi desteklemişler, Millî Mücadele’ye muhalefet ise genelde şahsî veya küçük gruplarla sınırlı kalmıştı. Daha da önemlisi, taraflı ve akademik olmayan birçok eser, Bektâşîlerin Millî Mücadele’ye ve ardından gelen reformlara desteklerinin, onların saltanat ve hilâfete karşı olmalarının bir sonucu olduğu ve bu sebeple topyekün bir şekilde Millî Mücadele’yi desteklediklerini iddia etmişlerdi. Çalışma bu iddiaları da araştırmaktadır.

Yazar bu araştırmayı yaparken Bektâşîliğin iki kolu da ayrı ayrı incelemiştir. Yazara göre Babagân koluna bakıldığında görünen hem Millî Mücadele lehinde hem de aleyhinde faaliyetleri vardı. Alevîlerin de bağlı olduğu Çelebiyân kolunun faaliyetlerinin analizi biraz daha zor olup Cemaleddin Çelebi Meclis’te ikinci Başkan Vekili olarak yer alarak Meclis’in, kendisine bağlı Bektâşî ve Alevîlerin gözünde meşruiyetine katkıda bulunmuş, hastalığı sebebiyle Meclis’e devam edemediği halde üyeliği düşürülmemiş, me’zun sayılmış; Bektâşî ve Alevîlerin Kuva-yı Millîye’ye katılmalarını teşvik etmiştir. Yüzde yüze yakın bir şekilde Millî Mücadeleyi desteklediği halde kendisine bağlı olan Alevî grupları her zaman kontrol altında tutamamıştır. Yozgat (Çapanoğlu) isyanı ile Dersim ve Koçgiri isyanlarını bastırmak için de hiçbir şey yapmamış olan Çelebiyân Kolu gene de Millîyetçilerin daimi destekleyicileri olarak görülebilir. 5 Mayıs 1338 (1922) tarihli *Hakimiyet-i Millîye*’de yayınlanan deklarasyonu ise Veliyyeddin Çelebiyi diğer liderlerden ayıran bir özelliğe sahiptir, zira hiçbir

lider veya şeyh böyle bir deklarasyon yayınlama gereğini duymamıştır. Tabii bu arada unutulmaması gereken en mühim nokta, Bektâşîlerin Millî Mücadeleyi desteklerken bunu “**Bektâşîliğin çıkarları için**” değil, Misâk-ı Millî’yi gerçekleştirmek için yaptıklarıdır (**Misâk-ı Millî’nin de Osmanlı Meclis-i Mebusanında alınmış kararlardan oluştuğu unutulmamalıdır**). Bu konu deklarasyonda da açıkça belirtilmiştir.

Millî Mücadele yıllarında, hem Ankara Hükümeti ve basın, hem de Çelebiler, Bektâşî-Alevî ve Sünnîler arasında ayrımcılık şeklinde anlaşılabilir tutum ve davranışlardan kaçınmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal, hem Sünnî hem de Bektâşî-Alevî liderleri ziyaret etmiş, her iki taraftan da Mücadele için istifade etmeye çalışmıştır. Çelebi Veliyyeddin de deklarasyonda, Hz. Ali’nin “Hulefâ-i Râşidîn” den olduğunu söyleyip Bektâşî-Alevî ve Sünnîler arasında birlik için gayret göstermiştir. Eserin sonunda kısaltmalar, küçük sözlük, iki ek (ki eserde kullanılan bazı belgeler ve önemli bazı zatların hal biyografilerini içermektedirler) ve kaynakça yer almakta ayrıca metin aralarına yerleştirilmiş fotoğraflar da bulunmaktadır. Bu tür çalışmalarda çok önemli bir yeri olan dizin kısmı bu eserde geniş şekilde ele alınmış ve istifadeyi kolaylaştırmıştır.

Sonuç itibarıyla, ufak-tefek hatalara rağmen, eser bu konudaki büyük bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Hülya Küçük’ün bu çalışmasına Tasavvuf Tarihi ile ilgili özellikle arşiv vesikalarından da istifade edilerek son dönemlerde yapılan doktora tezlerinin<sup>2</sup> bir devamı olarak bakılabilir.

Eserin tez olarak savunulduktan ve İngilizce yayımının hazırlandığı aşamada *Toplumsal Tarih* dergisi tarafından yazarı ile tezi hakkında söyleşi yapılmış ve derginin Bektâşîlik Dosyasının yayımlandığı 97. sayısında yer almıştır. Bu söyleşi ve akabinde tezle ilgili tenkit ve eleştiriler ile yazarın cevabı aynı derginin müselsel sayılarında yayımlanmıştır.<sup>3</sup> Ayrıca Türkiye’nin tanınmış tarihçi-

<sup>2</sup> Reşat Öngören, *Osmanlılar’da tasavvuf: Anadolu’da sufiler, devlet ve ulema (XVI. Yüzyıl)*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2000, 448 s.; Sezai Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, Doktora tezi, MÜSBE, 2000, 420 s.; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: sufiler, devlet ve ulema (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001, 584 s.; Hür Mahmut Yücer, *XIX. Asırda Anadolu’da Tasavvuf*, Doktora tezi, MÜSBE, 2001, 652 s.; Ramazan Muslu, *XVIII. Asırda Anadolu’da Tasavvuf*, Doktora tezi, MÜSBE, 2002, 612 s.

<sup>3</sup> “Hülya Küçük ile Doktora Çalışması Üzerine Söyleşi: Kurtuluş Savaşı’nda Bektâşîler”, *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:97 (Ocak 2002) s.42-46; Hülya Küçük, “Veliyyeddin Efendi’nin Beyanamesi”, *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:97 (Ocak 2002) s.46-47; Bilmez Bülent Can, “Bektâşî Dosyası Sonrası Gelen Sorular ve Eleştirilere Cevaplar”, *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:98 (Şubat 2002) s.66.; Hülya Küçük, “Toplumsal Tarih Dergisi Editörüne”, *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:100 (Nisan 2002) s.7.

lerinden Prof. Dr. Mete Tunçay tarafından eseri çeşitli yönlerinden inceleyen bir tanıtım yazısı da yayınlanmıştır.<sup>4</sup> Sayın Mete Tunçay bu yazısında Hülya Küçük'ün eserinde yer alan gereksiz tekrarlar, ufak tefek yanlışlar ve eksiklerden bahsettikten sonra eser hakkında kanaatlerini de şu cümlelerle ifade etmiştir;

Ben kendi payıma en çok, asıl sorun alanına giriş sayılmak gereken ilk bölümden yararlandım. Elbette, Osmanlı'da din adamları, başlıca "ulema" (kadılık ve müderrislik yapan âlimler) ile "meşayih"ten (yani tarikat şeyhlerinden) oluşmaktaydı. Ama, birçokları gibi, benim de kafamda Alevî-Bektaşî ilişkisi bulanıktı. Konunun uzmanı geçinenler yanıldıktan sonra, sadece bir meraklı olarak benim böyle bir durumda bulunmam bağışlanabilir. Dr. Küçük, bu iki kategorinin nerelerde üstüste çakıştığını ve nerelerde birbirlerinden ayrıldığını açıklığa kavuşturuyor. Yazarın önemli bir erdemi, kullandığı kaynaklara eleştirel yaklaşması, Bir başka büyük erdemi de, dengeli çözümler yapabilmesi.

Sayın Hülya Küçük'ü bu titiz çalışmasından dolayı tebrik ediyor, bundan sonra da bu tür eserlerini beklediğimizi ifade ediyoruz.

---

<sup>4</sup> Mete Tunçay, "Bektaşilik üzerine bir çalışma", *Radikal Kitap*, 15 Ağustos 2003, yıl:3/sayı:126, s.12.